

Лілія Іськова,
викладач кафедри мистецьких дисциплін,
Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського,
ORCID ID 0000-0002-3581-646X,
llya.skova@mail.ru

Антоніна Мастерук,
викладач кафедри мистецьких дисциплін,
Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського,
ORCID ID 0000-0001-7595-4712,
masteruk_t@ukr.net

ВОКАЛЬНО-ХОРОВЕ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ У КОНТЕКСТІ ЇХНІХ ВІКОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ

У статті розглянуто проблему вокально-хорового навчання майбутніх учителів музики як складову фахової підготовки студентів у педагогічному коледжі. З'ясовано, що ґрунтовне формування професійних вокально-хорових навичок майбутніх учителів музики розпочинається в педагогічних коледжах у процесі вивчення навчальних дисциплін музично-педагогічного циклу, а також у процесі роботи в хорових капелах однорідного та змішаного складу. Доведено, що проблема впливу індивідуальних фізіологічних та вікових характеристик студентів на формування їхніх вокально-хорових навичок, потребує особливого вивчення, оскільки є плідною основою не тільки для набуття майбутніми фахівцями музично-слухового досвіду, але й художньо-інтонаційних та загально-музичних знань поряд з уміннями й навичками виконавської діяльності. Метою статті є аналіз вікових та фізіологічних передумов студентів педагогічних коледжів до вокально-хорового навчання. Завданнями статті є: дослідження дефініції студент, визначення вікових та фізіологічних особливостей студентів педагогічного коледжу, окреслення напрямків вокально-хорового навчання майбутніх учителів музики в період мутаційних змін голосового апарату, визначення шляхів збереження та охорони голосу майбутніх учителів музики в процесі вокально-хорового навчання. Аргументовано, що правильно організоване вокально-хорове навчання, котре базується на врахуванні вікових і фізіологічних особливостей підліткового та юнацького віку, активізує діяльність голосового апарату, зміцнює голосові зв'язки, розвиває приємний тембр голосу студентів педагогічного коледжу.

Ключові слова: педагогічний коледж, студенти, вокально-хорове навчання, мутаційний період, охорона голосу

Лилия Иськова, Антонина Мастерук. Вокально-хоровое обучение студентов педагогического колледжа в контексте их возрастных особенностей

В статье рассмотрена проблема вокально-хорового обучения будущих учителей музыки как составляющую профессиональной подготовки студентов в педагогическом колледже. Выяснено, что основательное формирование профессиональных вокально-хоровых навыков будущих учителей музыки начинается в педагогических колледжах в процессе изучения учебных дисциплин музыкально-педагогического цикла, а также в процессе работы в хоровой капелле однородного и смешанного состава. Доказано, что проблема влияния индивидуальных физиологических и возрастных характеристик студентов на формирование их вокально-хоровых навыков требует особого изучения, поскольку является плодотворной основой не только для приобретения будущими специалистами музыкально-слухового опыта, но и художественно-интонационных и музыкальных знаний наряду с умениями и навыками исполнительской деятельности. Целью статьи является анализ возрастных и физиологических предпосылок студентов педагогических колледжей к вокально-хоровому обучению. Задачами статьи являются: исследование дефиниции студент, определение возрастных и физиологических особенностей студентов педагогического колледжа, определения направлений вокально-хорового обучения будущих учителей музыки в период мутационных изменений голосового аппарата, определение путей сохранения и охраны голоса будущих учителей музыки в процессе вокально-хорового обучения. Аргументировано, что правильно организованное вокально-хоровое обучение, основанное на учете возрастных и физиологических особенностей подросткового и юношеского возраста, активизирует деятельность голосового

аппарата, укрепляет голосовые связки, развивает приятный тембр голоса студентов педагогического колледжа.

Ключевые слова: педагогический колледж, студенты, вокально-хоровое обучение, мутационный период, охрана голоса

Lilia Is'kova, Antonina Masteruk. Peculiarities of students' vocal-choral training in pedagogical colleges in the context of their age peculiarities

The article deals with the problem of vocal-choral training of future music teachers as a component of professional preparation of students in a pedagogical college. It has been found that the profound formation of professional vocal and choral skills of future music teachers begins in the pedagogical colleges in the process of studying the disciplines of the music-pedagogical cycle, as well as in the process of working in choral chapels of homogeneous and mixed composition. It is proved that the problem of influence of individual physiological and age characteristics of students on the formation of their vocal and choral skills, requires special study, since it is a fruitful basis not only for future specialists of musical-auditory experience, but also art-intonational and general-musical knowledge along with performing skills. The purpose of the article is to analyze age and physiological prerequisites of students of pedagogical colleges for vocal-choral training. The tasks of the article are: the research of the definition of "student", determination of age and physiological features of students of the pedagogical college, delineation of directions of vocal-choral training of future music teachers in the period of mutational changes of the voice apparatus, determination of ways of preservation and protection of voice of future music-teachers of choral teaching. It is proved that the specificity of vocal-choral training of students of pedagogical colleges is determined by the peculiarities of adolescence and the corresponding content of educational activity, including the formation of outlook, ethical and aesthetic views; taking into account the complexity of training and the contradiction between the breadth of information and the depth of its comprehension; consideration of the problem of singing voice development in physiological (mutation period) and psychological-pedagogical (period of internal self-doubt) aspects. Properly organized vocal and choral training, based on taking into account the age and physiological characteristics of adolescents, activates the activity of the voice apparatus, strengthens the vocal cords, and develops a pleasant tone of voice for students of the Teachers College. At the same time, the vocal teacher's task is to provide students with comprehensive assistance, to create a favourable educational environment for successful self-development of students and to solve all problems and difficulties that arise in the process of professional music-pedagogical preparation.

Key words: pedagogical college, students, vocal and choral training, mutation period, voice protection.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Розвиток вищої педагогічної освіти в Україні в європейському контексті потребує посилення уваги суспільства до якості професійної підготовки вчителів. Реалізація цього стратегічного завдання неможлива без модернізації освітнього процесу, використання новітніх освітніх технологій, що регламентується Законами «Про освіту», «Про вищу освіту», Національною доктриною розвитку освіти України, Концепцією педагогічної освіти тощо.

Особливої уваги вимагає підвищення рівня фахової підготовки майбутніх учителів музики, які б могли продуктивно й творчо розв'язувати складні завдання музичної педагогіки відповідно до європейських світових стандартів. Серед низки професійних навичок майбутніх учителів музики на чільному місці знаходяться вокально-хорові.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Проблема вокально-хорового навчання студентів педагогічних коледжів – майбутніх учителів музики – є предметом дослідження багатьох наук, зокрема педагогіки, фізіології, психології, фоніатрії, логопедії, нейрофізіології, акустики співацького голосу тощо. Питанням вивчення сучасних наукових знань із фізіологічних механізмів голосоутворення й розвитку голосової функції дітей присвячено дослідження Є. Алмазова, О. Апраксіної, Л. Венгрус, Д. Вільсона, В. Луканіна, В. Самаріна та інших. Вокально-фізіологічні аспекти функціонування дитячого та підліткового співацького голосу досліджували В. Багрунов, Л. Венгрус, В. Ємельянов, І. Левідов, Д. Люш, В. Морозов, Н. Орлова тощо. Функціональні прояви мутаційних розладів голосу є об'єктами наукових досліджень О. Астахової, В. Багадунова, Ю. Василенко, Л. Венгрус, Т. Гаращенко, Л. Дмитрієва, В. Луканіна, О. Ревенкової, Н. Орлової, Л. Телеляєвої, Ю. Юцевича тощо.

Особливості вокально-хорової підготовки майбутніх учителів музики досліджували науковці Л. Дмитрієв, М. Микиша, В. Морозов. Методика вокально-хорової роботи з дітьми була предметом

студіювання вченими А. Менабені, Д. Огороднов, Г. Струве, Г. Стулова; теорії диригентського виконавства присвячено праці Л. Безбородової, Г. Єржемського, Ш. Мюнша та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Ґрунтовне формування професійних вокально-хорових навичок майбутніх учителів музики розпочинається в педагогічних коледжах у процесі вивчення навчальних дисциплін музично-педагогічного циклу, а також у процесі роботи в хорових капелах однорідного та змішаного складу.

Теоретичний аналіз наукових праць, у яких представлені результати наукових досліджень, показав, що проблема підвищення якості фахової підготовки майбутніх учителів музики постійно турбує науковців. Ґрунтовних досліджень потребує проблема впливу індивідуальних фізіологічних та вікових характеристик студентів на формування їхніх вокально-хорових навичок, котрі є плідною основою не тільки для набуття майбутніми фахівцями музично-слухового досвіду, але й художньо-інтонаційних та загально-музичних знань поряд з уміньми й навичками виконавської діяльності.

Отже, **метою статті** є аналіз вікових та фізіологічних передумов студентів педагогічних коледжів до вокально-хорового навчання. Завданнями – дослідження дефініції студент, визначення вікових та фізіологічних особливостей студентів педагогічного коледжу, окреслення напрямків вокально-хорового навчання майбутніх учителів музики в період мутаційних змін голосового апарату, визначення шляхів збереження та охорони голосу майбутніх учителів музики в процесі вокально-хорового навчання.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дефініція студент – латинського походження, що в перекладі означає людину, яка старанно працює, навчається, тобто оволодіває знаннями [6, с. 476]. Завдяки спільному виду діяльності – навчанню, спільному характеру праці студенти утворюють певну соціально-професійну групу, провідною функцією якої є набуття відповідних знань та вмінь у галузі обраної професії, навичок самостійної творчої діяльності.

Виходячи з цього, функцією студентів – майбутніх учителів музики – є набуття психолого-педагогічних та фахових мистецьких знань, а також комплексу професійних виконавських навичок, до яких, зокрема, відносяться й вокально-хорові навички.

Другий період юності, на який припадає студентський вік, має специфічні закономірності та є важливим етапом у розвитку особистості. У цей період відбувається становлення фахівця, формування його світогляду, ідеалів, переконань. Студентські роки для молодшої людини слід розглядати не тільки як підготовку до майбутньої професійної діяльності, але й як першу сходинку до зрілості. К. Ушинський уважав період життя людини від 16 до 22–23 років найбільш вирішальним, зазначаючи, що саме в ці роки завершується період утворення ряду окремих уявлень, і якщо не всі вони, то значна їх частина групуються в одну мережу, досить широку, щоб надати вирішальну перевагу тому чи тому уявленню в напрямі думок людини та її характері [9, с. 145].

Сучасні психологи та педагоги виділяють низку характерних рис та протиріч соціально-психологічного характеру, що мають місце в розвитку студентської молоді. У цей період молода людина здійснює вибір професії, оволодіває нею й починає випробовувати себе в інших сферах життя, самостійно планує свою діяльність і поведінку, активно відстоює самостійність суджень і дій.

У цьому віці формуються світогляд, етичні та естетичні погляди на основі синтезу наявних знань, життєвого досвіду, самостійних міркувань і дій. Чимало явищ зі сфери теоретичних уявлень переходить до сфери практичних здійснень (кохання, шлюб, створення власної сім'ї). Однак, у зв'язку з матеріальною залежністю від батьків та необхідністю дотримуватися існуючого в навчальному закладі розпорядку, виникає економічна суперечність між різноманітністю бажань і можливістю їх здійснення, яке студент іноді намагається розв'язати додатковим заробітком на шкоду своїй основній навчальній діяльності [5, с. 198].

Наступна суперечність полягає в тому, що хронічно не вистачає часу на переробку щораз більшого потоку інформації. Знаннями ж стає тільки та інформація, що перероблена й засвоєна людиною. Отже, широта інформації часто суперечить глибині її осмислення.

Існує ще одна особливість психічного розвитку студентів: якщо в середній школі навчання й виховання завжди випереджують розвиток, то в закладі вищої освіти розвиток студентів іноді випереджає навчання та особливо виховання [3, с. 49].

Уже з перших курсів студентів характеризує здатність до критичних міркувань, нерідко в них можна спостерігати скептично критичне та іронічне ставлення до ряду викладачів, до режиму закладу вищої освіти. Гостра критика інших людей часто поєднується в студентів з не менш гострою самокритикою. Але самооцінка в них є суперечною й часом нереалістичною. Вона здійснюється шляхом порівняння ідеального й реального «Я». Водночас образ ідеального «Я» ще не ствердився й

може бути випадковим, а реальне «Я» сприймається нечітко й ілюзорно. Це викликає внутрішню невпевненість у собі, що часто супроводжується зовнішньою різкістю та розв'язністю.

Дослідження психологів показали, що в другий період юності розвиток таких важливих для навчання психічних процесів, як мислення, пам'ять, увага відбувається нерівномірно. Особливо помітні «спади» і «підйоми» в розвитку мислення і пам'яті [4, с. 139].

Коло інтересів студентів не обмежується тільки навчальним матеріалом, а поширюється в галузі науково-дослідної, суспільно-політичної, трудової діяльності. Вони беруть активну участь у політичному житті країни, діяльності органів студентського самоврядування, виступають із доповідями на студентських наукових конференціях тощо [3, с. 50].

Усі вищезазначені вікові та психологічні особливості студентів педагогічних коледжів, а також фізіологічний розвиток їхнього голосового апарату важливо враховувати в процесі формування в них вокально-хорових навичок. Із цієї позиції слід зауважити, що до коледжу вступає молодь віком 15–16 років і навчаються протягом чотирьох років. У цей вік в організмі людини (підлітковий та юнацький період розвитку 12–18 років) відбуваються значні анатомо-фізіологічні й нервово-психічні зміни, які впливають на всю її життєдіяльність. У цей період дитина перетворюється на дорослого, унаслідок чого в голосовому апараті відбуваються дуже складні процеси – мутація [8, с. 77].

Мутація (від лат. *mutation* – зміна) – це зміна голосу в період статевого дозрівання [6, с. 298]. Зміна голосу пов'язана зі швидким ростом гортані паралельно з активним ростом всього організму. Сама суть мутації полягає в тому, що м'язи гортані розвиваються нерівномірно, порушується пропорційність зростання з голосовими зв'язками, тому в хлопців зривається голос, а в дівчат змінюється тембр, сила й характер голосу, але без різких змін у гортані. Знаючи специфічні особливості формування голосу протягом усього періоду навчання, головне завдання викладачів полягає в тому, щоб не зашкодити, а навпаки зберегти й максимально розвинути голос студента.

Г. Стулова переконливо доводить, що «...певний співацький режим щодо голосоутворення та співацьких навантажень може або зміцнювати, або руйнувати здоров'я дитини, тому що процес співу пов'язаний з особливим способом роботи дихальної системи, а, отже, з регуляцією обмінних процесів, кровообігу, живленням мозку, м'язових тканин тощо» [7, с. 18]. Такий напрям вокальної педагогіки має низку особливостей, пов'язаних зі специфікою періоду мутації, підпорядкованого фізіологічним змінам зростаючого організму.

Мутацію юнаків можна умовно поділити на три періоди: початковий, основний та завершальний. Під час початкового етапу юнацький голос утрачає верхні тони діапазону та знижується, але зниження залежить від індивідуальних фізіологічних особливостей голосу. Юнаки ще співають у першій та другій октаві, але внизу вже з'являються звуки малої октави. Це характерно для цієї стадії. В основний мутаційний період юнацький голос стає хриплим, інколи переходить з високого тону раптово на нижній і навпаки. Такий складний етап триває зазвичай 3–4 місяці. Юнаки стають сором'язливіші не лише під час співу, а й при спілкуванні. Вони не знають, який звук пролунає – у теситурі чоловічого чи дитячого голосу [1, с. 31].

Після закінчення основного періоду мутації голоси юнаків робляться сильнішими, діапазон розширюється до октави та нони, але тембр чоловічого голосу визначити ще важко. Післямутаційний етап (15–18 років) – найважливіший. У цей час юнаки навчаються по-новому утворювати звуки та співати. Діапазон голосу дівчат значно розширюється, голос набуває сили звуку, яскравіше проявляється тембральне забарвлення. У юнаків голос ще обмежений, невеликої сили, але яскравіше проявляється тембр майбутніх тенорів та баритонів. Після певного завершення мутації зміцнення голосу триває [2, с. 102].

Викладач вокально-хорових навчальних дисциплін педагогічного коледжу повинен володіти знаннями про особливості розвитку голосу студентів. Вимоги, які він пред'являє до своїх вихованців, повинні відповідати їхнім віковим можливостям. При цьому педагог сам повинен досконало володіти хорошим музичним слухом, правильно говорити й співати, уміти користуватися своїм голосом, оскільки студенти в процесі навчання неодмінно будуть його наслідувати.

Робота над формуванням вокально-хорових навичок студентів педагогічних коледжів здійснюється комплексно при вивченні цілої низки фахових навчальних дисциплін, але, насамперед, на таких навчальних дисциплінах професійного циклу, як «Хоровий клас та практична робота з хором», «Постановка голосу», «Хорове диригування». Результати роботи та професійні знання, уміння й навички, що знаходяться в основі професійної компетентності майбутніх учителів музики, передбачені в навчальних програмах зазначених навчальних дисциплін.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, на основі вивчення наукової та науково-методичної літератури з'ясовано, що специфіка вокально-хорового навчання студентів педагогічних коледжів визначається особливостями юнацького віку й відповідним змістом навчальної діяльності, що включає формування світогляду, етичних та естетичних поглядів; урахування комплексності навчання та протиріччя між широтою інформації й глибиною її осмислення; розгляд проблеми розвитку співацького голосу у фізіологічному (період мутації) та психолого-педагогічному (період внутрішньої невпевненості в собі) аспектах.

Правильно організоване вокально-хорове навчання, що базуватиметься на врахуванні вікових і фізіологічних особливостей підліткового та юнацького віку, активізує діяльність голосового апарату, зміцнює голосові зв'язки, розвиває приємний тембр голосу студентів педагогічного коледжу. Водночас завданням викладача-вокаліста є надання студентам всебічної допомоги, створення сприятливого освітнього середовища для успішного самостійного розвитку студентів та розв'язання всіх проблем і труднощів, що виникають у процесі фахової музично-педагогічної підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Добровольская Н. Н. Вокальные упражнения в хоре подростков / Под ред. Румер М. А. Москва: Академия педагогических наук, 1959. 110 с.
2. Злобин К. В. Физиология пения в профилактике заболеваний голоса певцов. Ленинград: Медгиз, 1958. 136 с.
3. Исаев Е. И. Психология в высшей школе: проблемы проектирования психологического образования педагога. *Вопросы психологии*. 1997. № 6. С. 48–57.
4. Ороновська Л., Корчак В. Вокально-хорова підготовка студентів музичного відділення Чортківського гуманітарно-педагогічного коледжу ім. О. Барвінського (на прикладі камерного хору «brevis»). *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 13. 2015. С. 139–144.
5. Психологія / За ред. Г. С. Костюка. Київ: Рад. школа, 1968. 575 с.
6. Словник іншомовних слів / уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.
7. Стулова Г. П. Дидактические основы обучения пению : учебное пособие. Москва : МГПИ им. В. И. Ленина, 1988. 69 с.
8. Тоцька Л. О. Сучасні тенденції розвитку вокальної підготовки майбутніх учителів музики. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 14, Теорія і методика мистецької освіти. Київ : НПУ, 2007. Вип. 5 (10) : *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти»*, 26-27 квітня 2007 р. С. 75–78.
9. Ушинский К. Д. Родное слово. *Избранные педагогические сочинения в 2 т.* Москва: Педагогика. 1974. Т. 1. С. 145–159.

REFERENCES

1. Dobrovol'skaja N. N. (1959). Vokal'nye uprazhnenija v hore podrostkov [Vocal exercises in the choir of adolescents] / Pod red. Rumer M. A. M. : Akademija pedagogicheskikh nauk [in Russian].
2. Zlobin K. V. (1958). Fiziologija penija v profilaktike zabolevanij golosa pevcov [The physiology of singing in the prevention of diseases of the voice of singers]. L. : Medgiz [in Russian].
3. Isaev E. I. (1997). Psihologija v vysšej shkole : problemy proektirovanija psihologicheskogo obrazovanija pedagoga [Psychology in higher education: problems of designing a teacher's psychological education]. *Voprosy psihologii*. № 6. S. 48–57. [in Russian].
4. Oronovs'ka L., Korchak V. (2015). Vokal'no-xorova pidgotovka studentiv muzyčnogo viddilennja Chortkivs'kogo humanitarno-pedagogichnogo koledzhu im. O. Barvins'kogo (na pry'kladi kamernogo xoru «brevis») [Vocal and choral training of students of the music department of the Chortkiv Humanities and Pedagogical College. O. Barvinsky (on the example of the Brevis Chamber Choir)]. *Aktual'ni py'tannja humanitarny'x nauk*. Vy'p. 13. S. 139–144 [in Ukrainian].
5. Kostyuk G. S. (1968). Psy'xologiya [Psychology]. K.: Rad. shkola [in Ukrainian].
6. Morozov S. M., Shkaraputa L. M. (2000). Slovy'k inshomovny'x sliv [Dictionary of foreign words]. K.: Naukova dumka [in Ukrainian].
7. Stulova G. P. (1988). Didakticheskie osnovy obuchenija peniju: Uchebnoe posobie [Didactic basics of teaching singing]. M.: MGPI im. V. I. Lenina [in Russian].
8. Tocz'ka L. O. (2007). Suchasni tendenciji rozvy'tku vokal'noyi pidgotovky` majbutnix uchy'teliv muzy'ky` [Current trends of vocal training of future music teachers]. *Naukovy'j chasopy's Nacional'nogo pedagogichnogo universy'tetu imeni M. P. Dragomanova. Seriya 14, Teoriya i metody'ka my'stec'koyi osvity'.* Ky'yiv : NPU, Vy'p. 5 (10) : *Materialy` II Mizhnarodnoyi naukovoprakty'chnoyi konferenciji «Gumanisty'chni oriyenty'ry` my'stec'koyi osvity'»*, 26-27 kvitnya 2007 r. S. 75–78. [in Ukrainian].
9. Ushinskij K. D. (1974). Rodnoe slovo [Native word]. *Izbrannye pedagogicheskie sochinenija v 2 t. M.:* Pedagogika. T. 1. [in Russian].